

Asnæs præstegård den 30. november 2021

Til biskoppen over Roskilde Stift Peter Fischer-Møller

Indberetning over studieorlov fra 1. september – 30. november 2021.

Udarbejdet af Karen Margrete Bruvik Ruhlmann Evald, sognepræst i Asnæs, Odsherred Provsti.

Rapport. Udformet med henblik på udgivelse i "Prædikenpause 14".

"Kirkebygning, kirkeinventar og kirkekunst i Odsherred"

På læsesalen i Vatikanbiblioteket sad en lille og finlemmet etiopisk munk iført lys klædning og fladpuldert kalot. Han studerede en meget lille bog. Få meter fra ham sad en høj og storlemmet irsk munk i brun kutte med reb om livet. Hans opmærksomhed var rettet mod en kæmpemæssig bog, der lå udfoldet. Størrelsesforholdet morede mig. Selv sad jeg i min danske str. 38 med dokumenter i brevformat. Det var i 1987.

Min historiske interesse har altid været min teologiske følgesvend. Kirken med alle de herligheder der fylder den, skønhed for øjne og ører og næring for ånd og alle sanser, har været min stadige inspiration siden barndommen. Ikke altid bevidst, men det er det, der har fyldt mig. Det er det, jeg den dag i dag lever af. I kirken finder jeg Guds rige.

Som ung gik mine tanker om uddannelse om det skulle være noget med historie og kunsthistorie, men trods interessen kunne jeg ikke se mig selv i den fremtid. En sagde: "Du skal da læse teologi!" – og JA, naturligvis skulle jeg da det – jeg havde bare ikke tænkt tanken. Jeg skulle læse teologi med det udtrykte formål at blive sognepræst. Det har siden været det eneste rigtige for mig. Det er en stor lykke.

Som sognepræst har man hele tiden menighedens liv for øje og der er gøremål nok. Efter at have været i Folkekirkens tjeneste siden 1991 kom nu tiden til at afholde studieorlov.

For tre år siden kom jeg til Asnæs i Odsherred. Kirken her er fuld af skatte, men det ved jeg, at også mine nabokirker er. Med studieorloven, under overskriften *Kirkebygning, kirkeinventar og kirkekunst i Odsherred*, så er mit bæger fuldt. Det er som at lukke et barn ind i en is-og slikbutik og sige: spis alt hvad du kan i løbet af en halv time.

Hvor ender og begynder man? Det mest oplagte er naturligvis at besøge alle kirker efter at have læst om hver enkelt i værket "Danmarks Kirker", som er digitalt tilgængeligt for alle.

De fleste af kirkerne havde jeg besøgt tidligere i forbindelse med gudstjenester og kirkelige handlinger, hvor jeg er kommet som præst eller almindelig kirkegænger. Naturligvis har jeg haft øjnene med mig, men jeg har oplevet mig som del af en menighed ikke som turist eller iagttager.

Nu kunne jeg gå i dybden med de historiske detaljer. Kirkebygningerne har ikke altid set ud som de gør i dag, og som de tegner sig på nethinden og de julekort, der engang blev sendt ud. De var langt mindre - men undersøgelser og et trænet øje kan hjælpe en til at genfinde dem for sit indre blik.

Højby Kirke hører til en af de kirker, hvor man finder "alt" hvad hjertet begærer af historisk interesse. I denne forbindelse forbigår jeg kalkmalerierne, som er iøjnefaldende for enhver. Bygningshistorisk er den interessant, idet man i sin tid har udnyttet bakkens højdeforskel i kirkerummet. Skibets vestlige del lå meget lavt og skrånede så op mod det højtbeliggende kor. Senere har man udjævnet forskellen noget ved at fylde den laveste del op, og dermed har man dækket fundamentresterne af det oprindelige murede inventar. Sådanne rester findes i flere kirker, men her er de pga. opfyldningen særdeles velbevarede. De afslører vore romanske kirkers indretning og dermed også funktion og teologi.

Kirker i Odsherred som er typiske for sjællandske kirker, har haft et skib på ca. (17) 13m x 8 (10)m med variationer. Langs nord og syd væggene har været murede bænke, mod vest et sæde for kirkeejeren og midt i rummet i nærheden af indgangen stod døbefonten på en forhøjning. Således var kirkerummet indrettet til kirkeejers familie og nærmeste. De jordbesiddende slægter byggede kirker til dem selv. Døbefontens placering ved indgangen tydeliggør at dåben som tegnhandling er indgangen til Guds rige, til samhørighed med Gud, til frelsen i Jesus Kristus.

Arvereglerne var religiøst betinget. Af Jyske Lov (og tidligere dokumenter) fremgår det, at man for at være arveberettiget skulle være døbt. Så siger det sig selv, at dem der ejer noget af værdi, der skal gå i arv, sørger for at familien er døbt.

Af den grund skal man dog ikke fratage dem deres religiøse sindelag.

Menneskers fromhed og gudstro har aldrig været målbar. Når vi derfor er henvist til at se på ydre tegn på en religiøs handling, der også kan være motiveret af alt mulig andet, kan man være tilbøjelig til at drage den konklusion, at alt er gjort ud fra alt andet end religiøse motiver. Det er det, der sker i megen historisk forskning og i de fortællinger, der udspiller sig i TV og på museer. Men på den måde reducerer man menneskers trosliv og eksistensgrundlag. Ånds- og sjæleliv gøres til intet. Det er et menneskesyn, vi andre da gerne ser os fri for. Og det fører til forkerte historiske konklusioner.

Den lille romanske kirke, overklassens kirke udviklede sig over tid i takt med at samfundet ændrede sig, så den almindelige befolkning også fik deres gang i kirken. Dermed skulle der skaffes plads til flere, det betød ny indretning og en udvidelse af kirkerummet. Og nu begynder det kirkebyggeri, som betyder, at kirkerne ser ud som de gør i dag. Skibet forlænges, lofter hvælves så væggene kan bære større bredde, der bygges tårne.

Hvem husker længere at kirken engang var lille med flade lofter? Hvem husker at Hørve kirke oprindeligt var en rundkirke, at Vallekirke havde 2 tårne? Jo, der er mange overraskelser, når man dykker ned i bygningshistorien.

Så er der alt det inden i kirkerne. Inventar og bemaling – igennem næsten 1000 år!

En sådan is-og slikbutik er meget stor. Man må vælge nogle få kugler på vaflen, for at balancen holdes og isen ikke smelter inden den er spist. Jeg har mine yndlingskugler og må se længselsfuldt på dem, jeg ikke magter i denne omgang.

I alle is-butikker kan man få en vaniljeis. I alle kirker er der krucifikser, selvfølgelig, ellers ville det ikke være en kirke.

Fæstner man først blikket på krucifikserne i vore kirker, finder man en stor rigdom i udtryksfuldhed, skønhed, variation og teologisk betydning.

Her kan jeg bringe "min egen" kirkes korbuekrucifiks i spil. For det tilhører stilmæssigt krucifikserne fra før 1200. Det siges, man ikke finder lignende i Danmark.

De tidligste krucifikser herhjemme er af den type, hvor Kristus bærer kongekrone, lændeklæde i lodrette folder der går til knæene, han mere står op ad korset end hænger på det. Der er brugt fire nagler, en til hver hånd og fod. Det mest stilrene kender vi fra Åbykrucifikset, og i min første embedskirke i Odder, hænger også et fint eksempel, hvor han dog går lidt ned i knæ og lader hovedet hælde lidt mod højre. Originalen ses nu på Nationalmuseets, hvor man kan se mange vidunderlige eksempler på tidlige krucifikser til forskellig brug.

De viser den Kristus, der besejrer Guds og menneskets fjende. Djævelen er blevet snydt, frataget sit bytte og besejret for altid.

Krucifikset i Asnæs er udtryksfuldt. Kristus står med begge fødder på fodstøtte. Nok er han naglet fast, men han ligner mere en der står med armene bredt velsignende ud. Hovedet hælder lidt til højre, øjnene er åbne og der er ro over ham. Han kaldes den "Hvilende Kristus". Han hviler i sin gerning. Han kæmper hverken mod ydre fjender eller i smerte. Der lyser en fred fra ham. Hans fred er af ophøjet karakter, men hans udtryk er menneskeligt.

Ved kirkemødet i Rom i 1215 (det 4. Laterankoncil) vedtog man, at Kristus var blevet korsfæstet med 3 nagler, således at fødderne var lagt med højre fod over den venstre og naglet sammen til korstræet. Det er et meget konkret stilskifte, som hurtigt vinder indpas. Jeg antager, at men bl.a. derfor har dateret Asnæs krucifikset til 1175, og dermed til det ældste korbuekrucifiks i Odsherred.

Nationalmuseet ligger ikke blot inde med udstillingsgenstande men også arkiver med dokumenter, beskrivelser og undersøgelser. Min tur gik derfor også til læsesalen på middelalderafdelingen, hvor jeg fik bragt alt om Asnæs Kirke. Det er jo i sig selv fascinerende. Fra menighedsrådsarbejdet er vi vandt til endeløse skrivelser mellem kirkelige instanser og Nationalmuseet. De nyeste havde jeg kendskab til i forvejen, derfor kunne de ældste måske belyse noget nyt. Men jeg behøvede ikke af gå til de håndskrevne ark, for at få et chok: af en dendrokronologisk undersøgelse i 2002 fremgik det, at det træ som Asnæs krucifikset er gjort af – både kors og figur – er fældet i 1295. Det vil sige, at den tidligere datering er misvisende. Det er lavet næsten 100 år efter, at det blev vedtaget, at man kun skulle bruge 3 nagler.

Så rejser spørgsmålene sig: Hvorfor i al verden får man i Asnæs lavet et korbuekrucifiks, der på nogen måder næsten er 100 år forældet i stil og teologisk forståelse? Det er usædvanligt, for også i Odsherred har man forstået budskabet og ændret syn på, hvordan et krucifiks skal se ud i 1200-tallet, det fremgår af korbuekrucifikset fra Rørvig, dateret til første halvdel af 1200-tallet og Hørves fra 1250-75.

Hvorfor har man taget en dendrokronologisk undersøgelse? Hvem har bedt om den? Ad mange lange omveje fandt jeg frem til den forsker, der for 20 år siden med sit erfarne blik iagttog en diskrepans mellem krucifiksets stil og tilvirkningsmetode. Bagsiden er udhulet på en måde, man normalt ikke ville bruge i 1175, men langt senere. Det må have været en fryd at få bekræftet sin mistanke.

Spørgsmålet lyder stadig: Hvorfor? Har man tidligt haft et krucifiks med undergørende virkning? Har man fået lavet en kopi, fordi det er gået til?

De 12 middelalderkirker i Odsherred har alle gamle korbuekrucifikser, men kun de færreste hænger i dag i korbuen. Men afbildninger af Kristus på korset, eller symbolet på det findes flere steder og i forskellige former. På alterbordsforsiden eller altertavlen og prædikestolen kan de være maalede. Motivet hører sig til og bliver præget af tiden. Hvad lægger man vægt på?

Hvordan har man afbilledet krucifikset, korsmotivets og Kristus i vor tid?

Vore kirker, selv de nyeste, har med tiden fået en rigdom af kunstgenstande. Det er svært at få plads til kunst fra vores tid, uden at man fjerner noget af det bestående. Det er formentlig en af grundene til at den nyeste kunst er repræsenteret af tekstiler og glasarbejder i vinduer samt skulpturer på kirtegårdene. Odsherred er fuld af kunstnere, men så vidt jeg kan se, er de kun ganske svagt repræsenterede, og der er kun to nulevende kunstnere: Billedvæver Anne Rydahl, der har leveret bl.a. mange messehagler, hvori korset indgår, og billedhugger Peter Hesk, hvis bronzeværk på fællesgraven i Rørvig er en helt egen tolkning af kors og menneske.

Krucifikset i Asnæs har efterladt sig ubesvarede spørgsmål. Da jeg for over tredive år siden sad i Vatikanet, fik heller ikke svar på alle mine spørgsmål, der drejede sig om en kvinde, der skulle om ikke "helgenkåres" så "saligkåres" af paven.

Vore middelalderkirker blev i sin tid indviet til en helgen, og man skulle have helgen relikvier i kirken for at alt var korrekt. Asnæs kirke er indviet til Sct. Olaf, men hvem ved hvis knogler, der ligger i relikviegemmet i alteret?

For at kåres som helgen skal man have vidnet og være død for den kristne tro, og hvis man ikke har kunnet helbrede eller på anden måde udvirke mirakler i live, skal det være sket ved ens grav, eller ved bønner rettet til vedkommende. Kvinderne skal helst også være jomfruer. Det var hovedreglen tidligere som i dag.

Et mellemstadium er at blive saligkåret. Den mulighed findes ikke i vores evangelisk-lutherske kirke. (Slet ikke når man stadig lever og er en gift kone), men dermed er mulighederne ikke udtømte.

Sagen er, at jeg oplever mig som saligkåret ved den studieorlov, jeg har fået tildelt af Roskildes biskop. Saligkåret, sådan føles det, når man kan få lov til at sprede sine teologiske vinger og nippe af de mange guldgrube, der er spredt ud i alle vore kirker.

Sognepræst i Asnæs

Karen Margrete Ruhlmann Evald